

Postmodernitatea, gaurko mundurako filosofia berria

IRAITZ URKULO

Euskal literaturan doktoregia

Sarrera

«Postmoderno» terminoa literatura eta arte kritikaren esparruan agertzen da 70eko hamarkadako Estatu Batuetan; ondoren, filosofiaren esparruan, Lyotarden (1979) obraren izenburuan agertu eta gero, bere erabilera normaltzen hasi zen.¹

Hainbat postmodernistak ustearen ideian (hau da, susmoaren teorian) oinarritutako erlatibismo bortitzari eusten dio gaur egun, usteak eztabaida sortzeko duen alferrikakotasuna, ezintasuna adieraziz. Erlatibismoaren ikuspegi zorrotz horrek, bestalde, kritika ugari izan ditu. Nire aldetik, ez nuke inolaz ere azterketa hau axolagabetasunaren putzurik sakonenean erortzea nahi.

Horrexegatik, ezkortasun eta oztopo guztien gainetik, postmodernitateak paisaia filosofiko orokorrari alderdi eta eztabaidagai interesgarri asko eskaini dizkiolakoan nago; hona hemen horietako batzuk: kontzeptuen ahuldadea, aipatutako erlatibitatea, arrazoimen hutsaren ordeztarrazoia emateko jardueraren tolerantzia proposatzea... Azken batean,

gure mundua ezagutzeko arrazoiketa forma berriak agerian geratu dira, «gauzak ikusteko modua» da aldatu dena; ez es-
trukturalismo formalaren erara, baizik eta tokian tokiko au-
zi praktikoen bitartez ondorioztatutakoak.

Ildo beretik ekin diot nik ere postmodernitatea aztertzea-
ri. Hasteko, terminoa historian kokatzeko ahalegina egin
dut. Ondoren, bizi dugun garaiari postmoderno deitzeko
arrazoi sendoak daudela azaltzen saiatu naiz. Zenbait filoso-
foren ekarpenak bildu ditut gero, bai postmodernitatean
jardun direnenak, baita horretan eragina izan dutenenak
ere. Ikerlanaren azken lerroak postmodernitatearen etorki-
zuneko irauteaz zerbait esateko gorde ditut, ausardia barka-
tuko zaidalakoan.

Eta sarrera hau amaitu baino lehen, ohar bat: korronte
postmodernoaren ikuspegi osoagoa eskaintzeko asmoz, al-
dizkariaren hurrengo zenbaki batek euskal postmodernita-
te literarioari buruzko artikulua ekarriko du, honakoaren
jarraipen gisa. «Postmodernitatea euskal narratiban: subjek-
tuaren krisiaz» izenburua daraman artikulua horretan, be-
raz, egungo euskal literaturari eragiten dion postmodernita-
teaz hausnartzeko aukera egongo da. Era berean, maila teo-
rikoa gaindituz, Gonzalo Etxagueren *Ahots bilduma* (Alber-
dania, 2003) eta Jon Martinen *Ero* (Elkar, 2008) liburuen
azterketa kritikoa burutuko dut, subjektu postmodernoaren
krisian murgilduz, pertsonaia eroak abiapuntutzat hartuta.

Postmodernitatearen kontzeptua ainguratzen

Modernitatetik postmodernitaterantz

Postmodernitateak bere egiten dituen ikusmolde ezberdi-
nak aurkeztu baino lehen, sorburura joko dut. Azter ditza-
gun, bada, zein izan ziren modernitatearen bilakaeran gain-
behera ekarri zuten faktore historikoak.

Modernitatea, Erdi Aroan hasitako pentsamendu-korrone-
tea izanik, batez ere Descartes-aren filosofiarekin (razionalis-

moarekin hain zuzen) garatu zen, eta XVII-XVIII. mendeetan arrakasta itzela lortu zuen. Modernitatea zerbaitek ezaugarritzen badu, horixe existentziaren razionalizazioa da. Arrazoi-mena Jainko berria bilakatu zen. Momentu zehatz horretatik aurrera finkatzen hasi ziren gizarte utopiko baterako oinarriak, postmodernitateak erabat deuseztatuko dituenak.

Erdi Aroko gizarte komertzialetan, pixkanaka-pixkanaka, burgesia, estamentu bezala, gero eta botere handiagoa eskuratzuz joan zen. Harreman ekonomikoen bidezko sistema horrek, denborarekin, kapitalismoaren agerpena bideratuko zuen. Mundua ezagutzeko, zientifikoki aztertzeo..., azken batean, errealitatera hurbiltzeko nahia zen garai horretako gizakiaren ezaugarri nabarmenena.

Erlijioari dagokionez, Eliza kristauaren islapen subjektiboa goiz hasi zen, XV. mendean jada, Lutero eta Calvinoren erreforma protestanteak bultzaturik. Bibliaren irakurketa askeak, bitxia badirudi ere, Descartes proposamenera itzularazten gaitu. Hau da, egia norberak aurki zezakeen, arrazoimenaren laguntzaz, edonori suposatzen zitzaion-eta Jainkoaren Hitza egoki interpretatzeko gaitasuna. Gogora bedi arrazoimen cartesiarraren leloa: *pentsatzen dut, beraz existitzen naiz*; hauxe izango da garaiko egia nagusia.

Kristautasunaren beldurraren erreinuak, haize berriek hala beharturik, ez zuen jarraipenik izan. Aitzitik, Eliza garai berrietan bere proiektua bideratzen saiatu zen (XVI. mendean, Trentoko Kontzilioa motor garrantzitsua izan zen), eta bidean ez zegokion botere sozio-politikoa bereganatzea lortu zuen. Hala ere, onartu behar dugu aukera bakarra izatetik urrun dagoela gaur, gizakiaren askatasuna onartuz gero munduan ehunka erlijio jaio baitziren; egun gizarte laikoen ugaltzeaz ohartzea besterik ez dago.

XVII. mendean zientzia naturalen arloak aurrerapauso azkar eta sakonak jasan zituen, besteak beste, Bacon eta Galileo bezalako ikerlari enpirista eta iluministen eskutik. Arrazoimen eta zientziaren arrakasta berehala hedatu zen bizitzaren arlo guztietara, ezagutzaren erregimena ezarriz. Eta

hori ez da harritzekoa, dagoeneko XV. mendean, Errenazimendu eta Humanismoaren garaian, Jainkoa pentsamenduaren erdigunetik behartuta aldendua baitzen, gizakiari lekua utziz. Gizakia munduaren egile eta onuradun bakarra bihurtu zen momentu horretatik aurrera. Bilakaera horretan gorputzaren gozamina eta bestelako desira lurtar ugari arimaren salbazioaren kontzeptu erlijiosoaren parean jarriko dira. Goiz da oraindik sekularizazio-prozesuaz hitz egiteko, baina ukazina da giza kontzientziak esnatuz joan zirela. Etorkizunaren eraikitze-lana Antzinate Klasikoan oinarritzea erabaki zuten, lan erraldoi perfektu horiekin aseko zen izpiritu berria.

Esan bezala, mugarik gabeko aurrerakuntzan aritzea ahalbidetzen zuen tresna arrazoimena zen, gizakiari berez zegokion gaitasuna, hain zuzen. Horren bidez norbanakoaren esperientzia antola zitekeen, munduko egitura razionala mantentzeko legeak sortzearekin batera. Arrazoimenaren boterea ez zen inolaz ere zalantzan jartzen; areago, bere aginduak era arrunt, logiko eta naturalean onartzen ziren. Indibiduo postmodernoak, aldiz, arrazoibide ugari erabiliko ditu, betiere bere interesetara moldatuz. Horrexegatik, maiz subjektu kontrajarria izango da, pertsonalitate asko izango balitu bezala jokatu du. Modernitatean tentsioan eta borroka etengabea sentitzen zen egunerokoa, drama eta pasio barik biziko da postmodernitatean.

Kanten ekarpena arrazoimenean oinarritutako etika unibertsal baterako proposamena izan zen. Berarentzat beharrak bultzaturiko edozein ekintza ona zen. Ideia horretatik abiatuz, behar laikoa behar erlijiosoari gailentzen zitzaion. Moralki gaitzesgarria omen zen, ordea, besteek egin ditzaten nahi ez ditugun ekintzak geuk burutzea. Moralaren alde onarekin egia unibertsalak eraiki zitezkeen, eta horietaz baliatu zen filosofoa, hain zuzen, bere etika famatua sortzeko.

Demokraziaren unibertsala XVIII. mende bukaeran gauzatu zela esan dezakegu, eta Frantziako Iraultza izan zuen bultzatzaile nagusi. Bizimodu horren bertsio liberalak zen-

tzua eman zion modernitateko gizarte politikoaren proiektuari. Azken batean, Rousseau, Voltaire eta Montesquieuren askatasuna eta berdintasuna aldarrikatzen zuten. Baina, aldiz, ez zuten kontuan hartu demokrazia beste gobernu-era bat baino ez zela, monarkia edo noblezia bezalakoxea, eta, ondorioz, gizakia sistemara makurtzea, askatasuna murriztea zekarrela ezinbestez.

Hauxe da modernitatearen sistemak praktikan agertzen duen zailtasun nagusia: nola da posible aniztasunaren ordezkioak diren nahi indibidualak, printzipioz mugagabeak, definizioz mugak ezarri behar dituen nahi kolektiboan uztertzea? Aniztasunaren neutralizazioa da, hain zuzen, demokraziaren funtzioa. Gizartearen berezko heterogeneotasuna herriaren subiranotasunari suposatzen zaion homogeneotasunarekin kontrajartzen da.

Estatuen zentralismoak zantaturiko nazio-kontzientziak esnatzen hasi ziren, mugimendu periferikotan biltzeko beste aukerarik eskura ez bazekaten ere. Zenbait herrik (euskalduna, serbiarra, palestinarra, kurdua, kroaziarra...), globalizazioaren hastapenetan, ideal abertzaleari eutsi zioten (eskakizunetan arrakasta izan zuten ala ez beste kontu bat litzateke), historian mantentzeko modurik eraginkorra izan zitekeelakoan.

Horregatik guztiagatik, demokrazian oinarritutako bizimoduak, fenomeno global gisa, ez zuen aurrera egin, eta antolaketa politikoan, laster, kapitalismo liberalaren eremutik kanpo zeuden eredu batzuk sendotu ziren. Industri Iraultzak lana eta harreman laboralak ulertzeko ikuspegi berriak zabaldu zituen. Produkzioaren kateak jasandako mekanizazioa dela-eta atera zen Marx langileen eskubideen aldeko defentsan. Alienazioaren eta burgesiaren botere zapaltzailearen aurkako borroka eztanda egin zuen. Hala ere, marxismoaren langile-iraultzak, gizakiaren gainontzeko ideal askatzailleen bide beretik, ez zuen fruiturik eman. Kapitalismo ekonomikoaren izpirituak bere horretan dirau, baina gero eta nabarmenagoa da merkatuak herri kolonizatuetan eragiten

duen sarraskia, garatu gabeko gizarte horiek gero eta gehiago txirotuz eta marjinaltasunik sakonenean lurperatuz.

Ideal handi horiek guztiak, lehenago edo geroago, porrota sufritzera kondenaturik zeuden, ez hainbeste gaurko ikuspegi postmodernotik egiten zaien kritikaren erruz, baidetik eta bere aplikazio praktikoan azaleratu zituzten ondorio kontrajarriengatik. Mugarik gabeko zientziaren aurrerakuntza omen zenak azkenean betidanik aurrean zeukan horma jo zuen. Nolabait adieraztearren, *Frankenstein*en fikzioa ezin errealago bilakatu zitzairen orduko zientzialariei. Moralaren eta teknikaren arteko banaketa progresiboa gertatu zen, oraindik argitu barik jarraitzen duten eztabaida latzak sortuz. Hain esfortzu erraldoia burutu eta gero, konturatzen hasi ziren lanak, helburuak helburu, ez zekarrela inongo zoriontasunik, alienazio eta produkzioaren gatibu egiteaz gain. Heideggerrek honela adierazi zuen: *objektu teknikoak erabil ditzakegu, egoki baliatuz, baina haietatik aske mantenduz betiere*.

Aldaketa arlo erlijiosoan, zientifikoan, teknologikoan, politikoan, ekonomikoan, sozialean, kulturean... modernitatearen sistema osoan zehar hedatu zen. Tradizioak finkatutako guztiarekin haustea suposatzen zuen dinamika berriak. Gizakia munduaren, existentziaren erdigune bihurtu zen. Era honetan, ezagutza lantzen hasi zen eta orduan iritsi zitzaion innguratzen zuen errealitatearekiko desengainua. Max Weberrek aurreratu bezala, momentu hori helduta, gizakiak ilusioa galduko luke eta jada ez legoke ezer berririk ezagutzeko.

Dena kontrolatzen zuen Arrazoimen nagusi hori ere mito bihurtu zuten postmodernitatearen aitzindari deitu izan direnek: Freud eta Nietzsche. Freudek giza-ekintza bakoitzaren atzean, arrazoimena ez, inkontzientzia zegoela aldarrikatu zuen. Nietzschek, bere aldetik, moral tradizionalaren aurka mantendu zuen borrokan irrazionaltasunaren menpe gaudela gogotsu defendatu zuen. Naturaz kontrakoa zen *esklaboen moral* horrek mina, txikitasuna, umiltasuna, ontasuna, objektibitatea, maitasuna goratzen zituen *jauntxo*

moralaren ordez, zeinak bizitza, boterea, handitasuna, plazera eta gizontasuna islatzen zituen. Horrela, erlijioak zabalduko *artalde-balioak* sutsu kritikatu ziren. Ulergarria den bezala, eraso horiekin arrazoimenaren zutabe modernoak ezin izan zuen zutik iraun eta bere idealak lurpean gorde behar izan ziren.

Krisia eremu guztietara hedatuta, ez dago zalantzarik garai berri baten jaiotza dela hori. Gizakiaren, munduaren eta, oro har, arazoek ikuspegi oso, orokor bat ematea ez da posible gaur egun. Nahasmena da nagusi. Behin-behineko interpretazioekin, errealitatearen ulermen-prozesu subjektiboekin etsi beharko dugu. Gizakiak, berriz ere historian zehar, bere buruaz galdetu beharko du, baina oraingoan, Jainko edo botere gorenaren baten babesik ezean, bere baitan bilatu beharko du esentzia galdua ordezka dezakeenik. Ez da erraza izango, baina ez zaio beste irtenbiderik geratzen behingoz beregaina izan nahi badu.

Kapitalismoaren besoak

Desengainu postmodernoa

Iluministentzat, modernitatea bateratasun eta ezberdintasunaren arteko tentsioak definitzen zuen, harmonia gisakoa bilatzen zuen aldi historiko baten barnean kokatzen zuten. Ikuspegi baikor hori desagertu egin da gaur; inork ez luke sinetsiko jada zientzia, moral eta artearen loturaren bidez aurrerapen soziala eta naturaren kontrola lor daitezkeenik. Ontasuna, egia edo edertasuna modernitatearen ilusioari zegozkion kontzeptuak dira. Ilusio horren gainbeherak desengainu postmodernoa eragin du: razionalitate ezberdinen bereizketan erabateko hausketa atzematen da. Horregatik, modernitatearekiko apurketa horretan, osotasun-erreferentzia guztiei uko egiten zaie automatikoki. Desengainuak bi aurpegi erakusten ditu: ilusioa galtzea eta errealitatearen berinterpretazioa.

Postmodernitatea zail aplikatu daiteke garatu gabeko herrialdeetan; neokolonialismo ekonomikotik salbu dauden herrialde garatuetan gertatzen den fenomeno eksklusiboa da. Herrialde txiroak noizbait zulotik irteteko itxaropenez bizi dira, izpiritu iraultzailea mantentzen dute; baina lehenengo munduan, ongizate-gizartearen etorrerarekin batera utopiak alde egin du, gizakia inoiz baino erosoago bizitzera ohitu baita.

Mundu garatuan, historia irakurtzeko orduan, identitate bakarra eta lineala ukatu eta mendeetan zehar homogeneizatutako identitate ideal asmatu eta faltsuaren aurka jotzen da. Aspektu horren oinarrian aurki daiteke estatuen arteko gorroto historikoa, gizartei egokitzen zaien herritar/atzeritar eta lagun/arerio kontrajarpenak direla eta. Testuinguru horretan, politikaren zatikatzearen eta identitateen aldarrikapenaren (etniko edo soziokulturala) arteko harreman estuak berebiziko garrantzia hartzen du. Osagaiak, hortaz, aldatu egin dira: ordena eta integraziotik ezberdintasun eta berezitasunera pasatu dira. Mutur bien arteko tentsioak postmodernitatearen aberastasuna gordetzen du.

Izpiritu dekadentea. Irrealitatearen aurpegi iluna

Mundua baso itzaltsu eta beldurgarri bihurtu da gizaki postmodernoarentzat. Ezinezkoa zaigu bide argitsuak aurkitzea bertan, eta ezin dugu ezer egin sortarazten dizkigun ikara eta itxaropen ezaren aurka. Irtenbide bakarra norbanakoa subjektu gisa aztertzea da, iluntasunean argi txiki bat piztu nahian, edo, beste barik, beste alde batera zuzentzea begirada, irrealtasunean sustraituz. Jainkoaren babesik gabeko baso hori gaur egungo gizarte postmodernoaren metafora litzateke. Irudi beldurgarri horrek jada fantasia apokaliptikoaren mugak iragan ditu, errealitatearen eremuan kokatzeko. Zibilizazio berria hurrengo balioen gainean erakita dago: individualismoa, *mass media*, moralaren desagertzea, itxura gordetzea, nartzisismoa, hedonismoa, intimitatearen eta gorputzaren kultuak...

Mundu berri batean, humanitatearen historian hurrengo aldiaren atarian gaude, beraz, non zentzu barik bizitzea posible den; helburu handiak eustearen konpromisoa bukatu egin da. Haizeak markatzen duen norabideari adi egotea tokatu zaigu. Fenomeno sozialekiko axolagabetasuna nagusitu da eta denboraren iragaiteak ez du funtzio antolatzailekik berehalako momentuaren aurrean. Oraina bizitzeak zalantza aldentzen du. Telebistarena da botererik iraunkorrena, nahiz eta bere aginduak minutu gutxiren buruan desegiten diren.

Hala ere, postmodernitatea moda hutsa baino askoz gehiago da, axolagabetasunaren konnotazio txarretatik harago, gustu eta jokabide guztiak elkarrekin, gertu bizi daitezkeelako, batak bestea gaitzetsi barik. Era honetan, subjektuak nolabaiteko sinkretismo indibiduala esperimintatzen du, aldi berean jakintza eta azalkearen artean, ezker eta eskuinaren artean, ongi eta gaizkiaren artean mugituz, hautu bakoitzaren ondorioez hausnartzera edo sailkapenak egitera gelditu barik betiere. Itxurakeriaren erreinuan, subjektuak egunero milaka identitate ezberdin har ditzake, edozer izatera jolastuz, ezer ez izanez. Paradoxikoki, originaltasuna harribitxi bat baltz bezala jotzen den garaian, itxura besteekin parekatzeko balio zaigu, hainbeste beldurtzen gaituzten aldeak ezabatzeke. «Lagun», «maitasun» edo «normal» bezalako terminoen berrikuspena eskatzen du postmodernitateak, tradizio modernoan oinarritutako sistematik hartutako guztia krisian dagoelako, zalantzan jartzeko prest. Bizitza tragikomedia bilakatu zaigu, handiuste eta errukiaren artean garatzen dena.

Subjektu postmodernoa Nietzschek amestutako supergizonarengandik oso urrun geratu da. Gizaki hori ez da gai balio berriak aplikatzeko, ez zaio perfekzio klasikoa ukitzeke ahaleginik nabari, ziurtasun txikien babesa lortzeko beharrezkoak diren balioen faltan dago. Ardura historikoak onartzea pentsaezina iruditzen zaio, eta erabaki larrietan parte hartzeko ezintasun erabat ziurra atzematen da. Moral nagusirik ezean, uste ezberdinen joan-etorriak ugariak dira, eta horretan oinarritzen du, hain zuzen ere, benetakoa ez

den askatasun sentrazioa. Azken finean, hori guztia dela eta, gizakiak bere deuseztapena bilatzen du, adostutako suizidio kolektibo baten antzera.

Soilik mass mediak, komunikabideek ateratzen gaituzte loguratik, haiena baita giza kontzientzia menperatzeko metodo eragingarria. Heltzen zaigun informazio guztia, iragarriak barne, aurretik bere eskuetatik pasatu da. Informazioaren bonbardaketa etengabeak ez digu pentsatzeko astirik uzten. Izan ere, postmodernitatearen axolagabetasuna ez da gabeziaren emaitza, baizik eta gehiegizko informazioarena. Informazio hutsalek gainezka egiten dute gure burmuinean, eta oroimenak, irudi eta eszena krudelenak izanik ere, laster ahazten ditu. Eta espiral batean harrapatu aurkitzen gara, hurrengo moda noiz etorriko, zirkuaren antzeko espektakulu batean bizi bagina bezala.

Horrela, ez da batere zaila balioen trukagarritasunaren fenomeno ulertzea. Estetikaren menpe egotera, marketinaren aginduak betetzera ohitu gara. Ezin dugu inguratzen gaituen azakeria gainditu, besteen sufrimenduaz ohartzeko gaitasuna dagoeneko atrofiaturik daukagu. Baina deskribatzen ari naizen paisaia horren dekadentziak ez gaitzala nahastu, gizakiak etsipenetik libratzeko modua aurkitu baitu: errealitatetik alde egitea, balioa objektu galkorretan finkatuz, subjektuak erraz ordezkari ditzakeen objektu absurduak baino ez direnak.

Aipa ditzagun jarrera aldaketa hori eragin duten faktoreak. Kapitalismoak eta bere beso luzeek subjektibotasun berri baterako bidea ireki dute, axolagabetasuna nagusi den egoera sortuz. Apatia nabarmentzen da sozializazio modu gisa. Balio kapitalistek, noski, ez dute bere interesak suspertzeko aukera galtzen. Esperimentazio garaia dela esan dezakegu, guztia probatu nahi omen delako susturriak inon botatzeko beharra sentitu barik. Ezerezak duela segundo bat «guztia» zenarekin akaba dezake.

Erakunde kapitalistek axolagabetasuna bultzatzen dute, subjektua kontrolpean mantentzeko estrategia paregabea

baita berea. Subjektuari esaten diote edozer izan dezakeela, dirua duen bitartean noski, besteak baino gehiago izateko edo, berdina dena, edukitzeko. Teknologia erostea —ordenagailua jar dezagun adibidetzat— gizakia subjektu bihurtzearen prozesuarekin, alienazioarekin eta ongizate-estatua-rekin lotuta dago.

Baina dena eskura duen gizaki hori, kontsumitu bezain pronto, azkar aspertzen da. Horrek gogora dakarkit Heraklitoren esaldi xelebrea: *ezerk ez du irauten*. Gizaki axolagabeak ziurtasun absolutuei ihes egiten die, ez da sekula harrituko, eta iritziz aldatzen benetan iaioa da.

Gogoeta filosofikoa: postmodernitatearen kontzeptua definitzeko zailtasunak

Azken urteotan, postmodernitatearen kontzeptua ase dezakeen definizio bat aurkitzea jarduera eztabaidagarria bihurtu da. Horretarako arrazoirik azpimarragarriena korronteak berez agertzen duen sailkapeneterako ezintasuna litzateke. Postmodernitatea aztertzerakoan, mugatu ezin den terminologiarekin lanean ari gara, inongo sistematizaziorik onartzen ez duen eremua baita hori. Zailtasun horien atzean, oinarri gisa betiere, bizi dugun mendearen gaitza ezkututzen da: ordena, sistema, osotasun, unibertsaltasun... bateratasun baten falta.

Ezberdintasuna da nagusi. Izaera postmodernoa, gizakiok hartzen ditugun identitateak, identitate ezberdin anitz horiek guztiak biltzen dituen modua da; izateko modua, sentitzeko modua, pentsatzeko modua, jokatzeko modua, bizitzeko modua...

Gizaki postmodernoak ezin du bere burua definitu gizaki modernoak egin zuen bezala. Horrek zientziaren garapenean sinetsi zuen zorionaren mesedetan, arrazoimenaren garaipena aldarrikatu zuen, Erdi Aroa eta erlijioa gaitzetsi zituen atzerapen onartezinaren sinbolo gisa. Aitzitik, lehenengo begiratuan behintzat, gizaki postmodernoak nabarmendua iza-

teko ezer ez dauka, dena onargarria den garaietan jaio izanagatik, erlatibitate absolutura kondenatuta balego bezala.

Bada, noski, postmodernitatearen ikuspegi askoz ere «atseginagoa», nolabait adieraztearren; orain arte ikusitako bertsio ezkor eta nihilistatik nahiko urrun geratzen dena, bide batez. Konbentziturik nago «postmodernitate» terminoak, bere erabilerarik toleranteena aintzat hartuta, asko lagundu gaitzakeela modernitateak ondarean utzi zigun mundu konplexu hau hobeto konprenitzen eta gizakioi hainbeste sufriarazten diguten diferentziak eta gainerako topiko abсурdu guztiak askatasunetik zapuzten.

Argudio horiek direla eta, agerikoa da nekez aurki daitekeela postmodernitatea aztertu dutenen arteko bat etortzerik definizio zehatz bat proposatzeko orduan. Agian askoz emankorragoa izango zaigu, beraz, filosofoek erakusten dituzten zenbait iritziren bidez gaian pixkanaka-pixkanaka murgiltzea. Momentuz, nonbaitetik hasteko, azter ditzagun guk «positibo» deituko dugun postmodernitatearen bertsioaren muinean dauden ezaugarri oinarritzkoenak: *ezberdintasuna, aniztasuna, pertsonalitatea...* Azalckeria eta gainbehera kontzeptuak, interpretazio apokaliptikoari badagozkio ere, zerrendan tartekatzea erabaki dut, korrante horren gaineko ikuspegi osoagoa eskaintzen lagunduko dutelakoan. Aurre-rago izango dugu alor horretako hainbat filosofo garrantzitsuk postmodernitateari eginiko ekarpenaz aritzeko aukera.

Postmodernitatearen ezaugarri nagusiak lantzen

Ezberdintasuna

Gehien nabarmentzen den ezaugarrietako bat, zalantza barik, ezberdintasunarena da. Subjektuaren identitate egonkorra ezbaian jartzen den aro honetan, agerian geratzen dira indibiduo bakoitzaren ezaugarriak, gainerakoengandik bereizten dituztenak hain zuzen. Zentzu honetan, kapitalismoak bultzatzen duen kontsumo pertsonalizatuarekin lotu-

ra handia erakusten du terminoak. Bestetik, aniztasun kulturalaren fenomenoak ere presente dago, komunitate txikietan mundu osoko ordezkariak atzematea gero eta ohikoa goa bihurtu zaigu. Eta hurbiltasun hori fisikoa ez bada ere, komunikazio-baliabideek etengabe ematen digute haien existentziaren berri. Horrela, mundu mailako harreman boteretsua sortzen da. Bestearekiko kontaktuak, aldi berean, giza komunitate bakoitzaren kultur nortasuna azalaraztea dakar. Eta egoera hori hurrengo kontzeptuarekin lotzen da estuki: aniztasuna.

Aniztasuna

Ezberdintasunarekin batera sailka zitekeen, bata bestearen ondorio direlako. Aniztasunak ezberdintasuna gainditzen du, hau da, aniztasuna bizitzaren aurrean hartzen den jarrera da, ezberdina dena errespetatuz berarekin esperientzia anitza partekatuz igaro dena. Elkarbizitzak mundu bereko gizakitzat identifikatuz bultzatu gaitu; bestearengandik jasotzen den informazioa jada ez da pasiboki gordetzen, barneratze-prozesu baten bidez pentsamolde globalean integratzen baizik. Eta, bide beretik, aniztasunak arrazoimenaren erreinu absolutuari gerra deklaratu dio. Arrazoimen unibertsal eta bateratzailearen garaia bukatu da, eta arrazoimen anitzek bere lekua hartuko dute, mundua ikusi eta sentitzeko aukera agortezinak eskainiz.

Pertsonalitatea

Norbanakoaren pertsonalitatea propietate estruktural eta dinamikoek osatzen dute, egoera zehatzei emandako erantzunetan islatuko direnak. Eskuarki, pertsonalitatearen araberak, pertsonak sailkatu eta, aldi berean, ezberdinu daitezke. Pertsonalitate postmodernoa bitxia da zentzu honetan, nahiko independente erakusten den arren (gogora dezagun subjektu postmodernoak inguruko eraginetatik at mantendu nahiko lukeela), gustatzen ez zaion errealitatearen al-

derdi guzti-guztiak kritikatzeko eskubidea bere egiten duelako. Beraz, besteen iritzi eta jarrerarekin bat datorrenean badirudi postmodernitateak egokitzen omen dion axolagabetasuna ez dela erabatekoa eta, isolamenduaz harago, besteen interesekiko loturarik badagoela. Hau da, helburu komun eta sendo baten atzetik abiatzean, gure subjektua gai da indibidualtasuna gaindituz koalizioan aritzeko, hori estrategia hutsa bada ere.

Erlatibitatea

Arrazoimen egituratzaile bakarrik gabeko gizarte plural honetan, saihestezina gertatuko da erlatibitatea nagusitzea. Bakoitzak bere arrazoia izango du, eta besteenak ere zein baino zein onargarriago bihurtuko dira. Moralaren arauk mendebaleko ideal klasikotik ihes egingo dute, giza balioen eskala erotzearekin batera. Hala ere, gizartea erabat anarkikoa izateko arriskuan bizi bada ere, kulturaren indar tradizionalak (ohituraren poderioz) ez dute hutsik egingo botere-erlazioak finkatzeko momentuan. Vattimok esan bezala, «ziurtasun erlatiboak» nagusituko dira.

Gainbeheraren kontzeptua

Asko eztabaidatu da garai postmodernoarengatik inguruan, bartzuen ustez hori Nietzsche, Marx eta Freudek sortutako *susmoaren teoriak* eragindako pentsamendua da. Nietzschek *Jainkoa hil da* esatean, gizakia bakarrik geratu da eta horrek bere nortasuna berreraikitze aukera ematen dio. Edonola ere, ezkorrenen iritziz, ziurtasunarekiko hausturak gizartearen gainbehera ekarri du. Kultura modernoa, sekularizazioa bizi duena, nihilismo sakonenean erori da: helbururik ez dauka, ez da ordura arte Jainkoak eta Elizaren fedea estali dituzten zergatien erantzuteko gai. Jarrera hori bereziki nabarmenduko da Bigarren Mundu Gerra eta gero.

Subjektu postmodernoak ispiluan bere buruaren isla aurkitzen du, bai, baina irudiak ez dio itxaropenari lekurik uz-

ten, ispilua mila zatitan aspaldidanik baitago hautsita. Gizakia hutsik sentitzen da, eta bilaketa hasten duen bakoitzean berdin bukatzen du, erantzunik gabe. Baina hutsuneak betetzeko sortuak direnez, gizakiak mila eta bat objektu eskuratzen ditu, epe labur batez bere ilusioa aseko dutenak, hutsunea itzuli baino lehen. Diskurtsoek, irudiek, objektuek gizaki postmodernoa nahasten dute, ez dago berez denaren eta dirudienaren arteko egokitzapenik. Gizakia subjektu bihurtu da, eta azken hori bizitza den antzoki erraldoiaren pertsonaia, bigarren mailakoa maiz. Idealik, balio finkorik eta batasunik gabeko munduan zehar ibiltzeko, gizakiak maskarak behar ditu, bere aurpegian islatzen den zalantza, beldurra, kaosa ezkutatzeko.

Azalkeria (balioen galera)

Erakunde, botere edo zientziarekiko fedea galdu da, eta, horrekin batera, baita iraganean izan zuten indar sozio-politiko ere. Bestalde, ideal propio baten bilaketari esfortzua suposatzen zaio, eta gaur egun bizitza gure begirada axolagabearen aurretik pasatzen da, badirudi ez dagoela arreta merezi duenik. Helbururik gabe bizi gara, zentzurik gabe.

Azalkeriaren azpian asperduraren forma berriak hazten dira, depresio edo historiaren ildokoak, baina Freudek dibanean tratatu zituenak ez bezalakoak. Sentipena, kasu honetan, ezin zaio subjektuaren gaitasun psikiko murriztari leporatu, baizik eta bere baldintza sozialari edo estatusari. Gaixotasuna dator subjektuaren sozializazio modu bakarra *asozializazioa* denean, hau da, bizitza publikotik aldentzen denean, eremu pribatua bere eginez. Gizakiak munduarekiko fedea galdu duenez, jada ez du gizarte bizitzan sinesten, eta maitasun edo gorrotoaren balio kontrajarriak ez bairik gabe onartzen ditu. Bortxakeria edo delitugintza bezalako fenomeno ohikoak bere baitan integratzen ikasi du.

Maitasunaren bidezko zorientasunaren bilaketan, Freudek bi alderdi atzematen zituen: alde batetik, desira fisikoa ase

beharra legoke, eta, bestetik, *maitasun platonikoa* edo bestearreko menpekotasuna. Teoria modernoa bada ere, gure garaian nahiko berdintsu dirau. Hala ere, postmodernitateak ñabardura maltzur zenbait gehitu dizkio. Maitasuna pasioaren menpe sentitzen dugu orain, besteak proiektatzen duen irudiaz maitemintzen gara eta harreman pertsonalak Foucaulten erara ulerturiko botere-erlazioak dira, bestea menperatzea helburu dutenak. *Bestetasunaren* onarpena eta norbanakoaren indibidualismoaren arteko borroka da hemen azaltzen zaiguna. Horrela maitatzen duenak ez du berdintasunik eskaintzen ezta eskatzen ere, ez du justizia aldarrikatzen, plazera ez bada; gizaki horrek ez du askatasuna nahi, elkarrekiko jabetza baizik. Harreman asko eta asko kapitalismoak indartutako indibidualtasun edo independentzia faltsu baten ideala galtzeko beldurrari leporatu behar zaizkio. Kierkegaardek esan bezala, *gizakiak orgasmo absolutua emango dion harreman sexuala bilatzen du*, baina ez dirudi azalkeria irtenbidea denik, amaitu bezain laster, errealtatearen kontra jotzen baitu: bakarrik eta hutsik dago berriro.

Identitate nazionala

Herialde-identitatea (nazio-sentimendua) homogeneousatze-prozesua jasaten ari da, kultura estandarizatu bateranzko norabidean. Prozesu hori kontsumoa bultzatzen duen boterearen esku dago, komunikabideak eta eskaintzaren ekoizpena kontrolpean dituenak. Identitatea ez da jaiotzetik daramagun zerbait, eraiki, ikasi eta garatzea ezinbestekoa da. Identitatearen arazoa gure kulturaren arazo nagusia dela esan daiteke. Hori oso presente egon da modernitatean, eta postmodernitateara heldu garelarik, bere horretan dirau, gainditu gabeko trauma balitz bezala.

Talde-pertenentziaren irudikapen ezberdinek agerian jaritzen dute postmodernitatearen sendotasun falta, alderdi honi dagokionez. Izan ere, postmodernitateak zuzenean gizakiaren deuseztapenera jotzen duen bitartean, munduan ba-

rrena nazio-mailako aldarrikapenak entzuten dira oraindik. Sistema modernoa aplikatzen jarraitu da, baina ñabardurekin, globalizazioak sortutako identitateak ezegonkor bihurtzen baititu. Identitatea gero eta lotuago dago objektu komertzialekin, hazi garen lekuaren koordenatuekin baino. Arrazoimenaren ahuldadea agerian geratu ondoren, oinarri kulturalak galdu dira; subjektuak bere identitate propioa eraikitzeo aukera anitz dauzka eskura, historiaren zentzuaz ez da fio, eta ez du egia bilatzeko barne-zirrarak sentitzen.

Hortaz, teoria eta errealitatearen arteko tentsioa nabari da puntu honetan. Erromantizismoari eustea al da gure erabakia? Modernitatearen aztarna ote? Ala, beste barik, postmodernitatea gurean gauzatu ez delako seinaleztat hartu behar ko genuke? Gorka Merceroren (2008: 286) erantzuna iruditzen zait egokiena korapiloa askatzeko. Gure kulturaren, euskaldunok ezin gara axolagabeak izan euskal *berezitasunaren* aurrean. «Postmodernitatea ez zaigu oraindik iritsi, edo hobe esanda, ez gara oraindik postmoderno bihurtu. Izpi postmoderno batzuk baino ezin ditugu oraindik sumatu».

Filosofoen ekarpena

Bigarren Mundu Gerra eta gero, 60ko hamarkadatik aurrera, modernitatea salatzeari ekin zioten filosofoen artean hiru jarrera postmoderno bereiz daitezke.

Lehenengoa Frankfurtoko Eskola neomarxistaren atzetik doazenek osatzen dute. Habermas, Eco edo Adorno bezalakoek modernitateari kritika egiten diote, horrek Argien Mendeko filosofoen proiektua amaiera arte burutu ez izanagatik. Laburtuz, modernitatea bukatu gabeko proiektutzat dute autore horiek. Ilustrazioaren idealetara makurturik jarraitzen dute, beraz; horien ustez, krisia zuzentzeko, modernitate gaurkotu baten proposamen bati ekin behar zaio lehenbailehen.

Bigarren jarrerak barne hartuko lituzke *pentsamendu ahularen* ordezkariak: Lyotard, Vattimo, Lipovetsky... Autore

horiek, modernitatea jada igarotako momentu historikotzat onartzen duten heinean, postmodernitatean kokatu ohi dira. Itxaropenak etsipena gailentzen badu ere, modernitatearen gaizki eginek ez diete arrazoimen gidari horren idealei bidezketasuna kentzen. Lipovetskyren (1994: 19) hitzetan, «Prometeoren arrazoibidearen maltzurkeriengatik ezin da bere esentzia gaitzetsi. Arrazoimen moralari helduz gero, soilik arrazoimen ilustratuak lagun gaitzake».

Oztopoak oztopo, modernitatearen desengainuaz harago, pentsamendu ahularen baitan bi abantaila garrantzitsu biltzen dira: batetik, bizitzaren zentzu bakarraren bilaketari uko egiteak etsipenaren iturrietako batekin amaitzea ahalbidetzen du; bestetik, utopia-proiektu politiko erraldoiak totalitarismoaz baliatu izan dira, beraz, horietan fedea galtzean indarkeriaren bidezko aginduez libratu gara.

Baina postmodernitatearen estrategia globalak ez gaitu menpekotasun sozialetik askatzen, kontrola ezartzeko metodoz aldatzen duen arren. Ildo beretik uler daitezela Mikhail Bulgakoven hitzak: *Botere oro jendearengan eragindako indarkeria da*. Boterearen jokoak ez du gizakia bere intentzioengatik neurtzen, baizik eta burututako ekintzen ondorioengatik. Garrantzizkoa da mass mediaren kulturara makurtzea eta besteei justu, azkar eta atsegín «iruditzea».

Kontzepzio horren meritua gaurko gizakiak xurgatzen dituen errealitate alienatzailearen deskribapenean datza, non komunikabideek erakusten duten bizitzari zentzua eskaintzeko gaitasuna nabarmentzen den. Berria denarekiko edo, hobe esanda, dirudienarekiko lilura egiarekin trukutzen da maiz. Iragarkien botereak izatea bera salmentan jartzen du. Teknikak askatasun osoz natura manipulatzeko du, etika faltu bat argudiatuz.

Bi jarrera ezberdin dira orain artekoak, baina biek modernitatearen kritika egitea dute helburu, krisia gainditzeko proposamena bigarren maila batean utzita.

Azkenik, hirugarren jarrera legoke, Ricoeur edo Locchi bezalako pentsalariak defendatutakoa. Horientzat ez dago mo-

dernitatean sinesterik, postmodernitate bortitzenetik ukatzen baitute. Jarrera hori etsipenaren sentsazioaz harago doa, oposizio absolutuaren forma hartzen du, eta, gainera, egoera gainditzeko ahaleginak eginez, etapa historiko berri bat has-teko proposamena egiten du.

Postmodernitate mota horrek, hiruren artean gogorrena izanik, Nietzsche eta neo-paganismoaren eragin nabarmena jasotzen du. Bestalde, garrantzi itzela hartzen du globalizazioaren aurkako kritikak, herrien eta giza komunitate txiki-ien identitatearen defentsa sutsuan datzana. Orokorrean, modernitatearen kritika helburu bateratzaile eta unibertsala erakusten duten diskurtsoen gainean eraikita dago. Ar-buiatzen diren ideal handien artean hauexek dira aipaga-rrienak: aurrerakuntza amaigabea, arrazoimenaren boterea, demokrazia ahula, kristautasuna, kapitalismoa eta natura-ren menderakuntza teknikoa.

Theodor Adorno (1903-1969) eta Max Horkheimer (1895-1973)

Postmodernitate goiztiarrean, Frankfurtoko Eskolako bi kide nabarmendu ziren: Adorno eta Horkheimer. Filosofo horiek *Ilustrazioaren Dialektikan* azaldutako pentsamendua mundu-mailako krisiaren ondoriotzat hartu behar da.

Juduen aurkako lehen masakreak hasi zirenean, Adornok [Horkheimerri] ikusarazi zion egiazko arazoa ez zela iraultza marxistaren porrota, baizik eta zibilizazioaren beraren deskalabrua. Basakeria naziaren garaipenak, sozialismoaren galbideratzeak Stalinen agintepean, kultura kapitalistaren integrazio ahalmen harrigarriak AEBko gizarte aurreratuan... norabidez aldarazi zituzten Horkheimer eta Adorno. Frankfurteko Eskolak, Kantek zabaldutako tradizio ilustratuaren ildotik, arrazoi unibertsal eta kritikoaren ahaltasun emantzipatzailea berreskuratu nahi izan zuen. Baina mende hone-tako tragediek eta, bereziki, giza arrazionaltasunaren paradigma den Auschwitzek hasierako asmotik urrunarazi zituzten. Arrazoiak ez du mundu ilustratu eta librea ekarri, ezin sinetsizko basakeria baizik («erabat argizaturiko lurak alde guztietan garaitzen duten zoritxarren zeinupean dirdiratzten du»). (Sudupe, 2008: 50)

Esan bezala, pentsalari horien kritika gogorrari eszeptizismo sakonak jarraitu zion. Totalitarismoak, gerrak, hondamendi ekologikoa... kaosaren izpiritua nagusitzen ari den momentuan, Teoria Kritikoak Ilustrazioaren ezintasuna salatzen du. Baina Adorno eta Horkheimer ez dira egoera horretatik irteteko aukerak aztertzeraz geratzen. Horixe leporatuko die Habermasek hain zuzen, ukapen sistematikoak jarri ezkorra baino ez zuela ekarriko, *Ilustrazioak ez bestek senda baititzake Ilustrazioak berak eragindako zauriak*.

Marc Augé (1935)

Laburpen modura, Augé antropologo frantsesak postmodernitatea gehiegikeriaren irudi gisa definitzen du, hurrengo hiru arrazoiengatik:

- Garaiko munduan gure burmuinek jasan ditzaketenak baino gertakizun gehiagoren berri ematen zaigu, eta horrek gure ulermen eta asimilazio-gaitasun murrizta agerian jartzen du.
- Herri globalean bizi garelako kontzientzia dugu, teknologiak eta komunikabideek urruntasun espazialaren arazo fisikoa eraginkortasunez konpondu dute. Kapitalismoaren estrategia den neokolonialismoarekin batera, hainbeste goraiapatutako kultura *lighta* herrialde isolatueneraino iritsi da.
- Indibidualizazio-prozesua martxan dago eta subjektuak balio propioak hautatzen ditu (moral, ideologiko, kulturalak...), identitate bereizi bat eratzeko asmoz.

Norbert Lechner (1939-2004)

Lechnerrek desengainu postmodernoa inbultso kritikoa berritzeko eta modernitatearen proiektu-krisia erreformatzeko balio duela defendatzen du. Subjektuek bizi duten errealtatea zalantzan jartzeko eskubidea aldarrikatzen du, munduaren interpretazio marjinal eta irrazionalak barne hartuz. Formalismo eta razionalismoen gainetik, indibiduen subjektu-

botasunari eta, orokorrean, pluralismoari adi dagoen sistema demokratiko baten alde agertzen da. Ildo horretatik, postmodernitateak konpondu beharreko bi alderdi aipatzen ditu:

- Modernitatearen proiektua birpentsatzea.
- Arreta berezia jartzea ezberdintasun sozialen artikulazioan.

Jürgen Habermas (1929)

Postmodernitatea, kultura-aro gisa, modernitateari egiten dion erreferentziagatik ulertzen da, berdin da batak bestea jarraitu, gainditu edo kontrajartzen duen. Adibide bat jartzearren, Habermasek pentsamendu postmodernoaren muina modernitatearen ideia nagusiei —unibertsaltasuna, razionalitatea, egia, aurrerapena— eginiko kritika dela defendatzen du. Hortaz, desagokia iruditzen zaio «post-» aurritzia, modernitatearen kontrako erasoia baita gauzatzen ari dena. Bestetik, filosofo horrek arrazoimenaren eta menderapenaren ideien nahasmenaz ohartzen du, arrazoimenaren desagerpenak askatasuna ekarriko duen ustean. Foucault postestrukturalista frantsesak ere ideia bera zerabilen buruan honako hau esatean: *lehenbizi subjektuaren kontzientzia irabazten jakin behar da, eta hori lortzen denerako, bere gorputza eta ekintzak jada kontrolpean izango dira.*

Gilles Lipovetsky (1944)

Lipovetskyrentzat postmodernitatea muturreko kultura da, modernitatearen logika muga zeharkatzeraino eramaten duena. Filosofo horrek haren agerpena XX. mendeko azken laurdenean izandako hainbat gertakizunekin lotzen du: drogen arrakastaren ondorioz sortutako kontzientziaren nahasmena, askatasun-sentipena, plazer eta sexuaren lehenetasuna, irudi eta itxuraren garrantzia, komunikabideek eragindako giza identitatearen deuseztapena. Laburtuz, postmodernitatea modernitatearen porrotari buruzko galderak erantzuten saiatzen da.

Gizakia goratzen zuten ideal handien proiektuak desegin dira, hurbila eta txikia denak ordezkatu ditu, pertsonala eta lokala denak hain zuzen. Postmodernitateak, ikuspegi baikor batetik aztertuz gero, guztiontzat onuragarri bihur daitezkeen aspektuetan sakontzen du: tolerantzia, bestetasunaren aurreko errespetua, estamentu hierarkikoen eta boterearen aplikazioaren parodia, espezializazioaren curriculum bultzatzen duen jakintzaren zatikatze progresiboa... Hala ere, orekatik urrun gabiltza, oraindik ere subjektua ez baita gizartean kokatzeko gai, ez da eroso sentitzen gizarteak egokitzen dion rolarekin eta horrek krisira bultzatzen du; ezinbestean, etsipena eta ezinegona zabaltzen da indibiduo moderno horiengan.

Balioen krisi horren erdian, *Nartziso postmodernoa* —Lipovestkyren terminoa erabiliz— gailentzen da, egolatriaren mugak isolamendurik latzeneraino hedatzen dituena. Nartzisismoa bestearekiko axolagabetasunean eta norbanakoaren despertsonalizazioan atzematen den prozesua da, eta kausa eta helburu sozialen uztea inplikatzeko du. Esate baterako, herrialde garatuenetan delituen eta, zehatzago, hilketen kopurua mantendu edo igo egin da progresio kezagarrian. Gizarteak nekez adieraz dezake axolagabetasuna edo mesprezua ez denik, eta hoztasun mota horretan mass mediaren eragina handia da; gure buruak irudi bortitzekin behin eta berriz bonbardatu eta gero, errealtatea dagoeneko irreal bihurtu zaigu. Ezerk ez digu minik egiten, hauxe da krisian dagoen gizarte bati kontra egiteko aukeratu dugun modua: kexuen aurrean itsu eta entzungor egotea. Egoeira horren bestaldean, txanpona osatuz, suizidioen tasa altua legoke, modernitatea gainditzeko ezintasunarekin lotuko genukeena.

Mass mediak pertsonaia perfektuak, zeharo irrealak aurkezten dizkio, eta gure subjektu ahulak eredutzat hartzen ditu; berak ere gorputz eta estetika perfektuaren jabe izan nahi du. Baina ideal hori gero eta handiagoa izan, subjektuarentzat eskuraezinagoa; bion arteko distantzia areagotu

orduko, bere buruarekiko iraintzea eta mesprezua agertuko da, gizakia bere ezintasunarekin aurrez aurre jartzean. Horrela, gizaki soziala pixkanaka-pixkanaka desagertuz doa, *psi diskurtso* deitutakoari bidea emanez.

Sigmund Freud (1856-1939) eta Jacques E. Lacan (1901-1981)

Psi diskurtsoa Goetheren Faustorengan biltzen da, eta gaurko gizakia erakusten duen azaleko jakingurari dago. Izan ere, jakiteko irrika hori ez da batere intelektuala, esperimendazioan oinarritutako barne-garapenari egiten dio erreferentzia eta kontzientziaren mugimendu gisa ulertzen da. Subjektuak dena izateko, edukitzeko beharra sentitzen du, eta kontrolik gabeko kontsumismo horrek bulimia antzeko batera bultzatzen du ezinbestez. Baina, diskurtso honetan, itxaropenari ez zaizkio ateak erabat ixten; aitzitik, Freud, bere teoriari eustean, subjektuaren inkontzientzian gorde den Nia aska daitekeela planteatzen ari da; egiazko Niaren berreraiketa gauzatzeko, errepresioak jo ez duen inkontzientziaren desirez balia gaitzkeelakoan.

Eta ideia bera da psikologia postmodernoren ordeko nagusizat hartu den Lacanen Eskolak defendatzen duena. Psikoanalistaren funtzioa gaixoa ezkutan daukan Niarekin komunikazioan jartzea litzateke Lacanen arabera, hizkuntzaren bidez gauzatzen dena. Nia —eta Niaren Teoria horretan Slavoj Žižek bat dator Lacanekin— besteen irudiarekiko definitzen da, hau da, norbanakoaren identitatea bestearen ereduarekin parekatuz, ezberdinduz edo, beste barik, konparatuz osatzen da.

Michel Foucault (1926-1984)

Pentsalari postmoderno handien artean Foucault dago, azalpen aurremugatuekin konformatzen ez direnetakoa baitugu. Bere genealogiaren helburua historiari atxikia dirudien trinkotasun kontzeptua gainditzea da, horren ordeko historia botere-erlazioen arteko tentsioek eraikia delako

planteamendua eginik. Subjektua bizi duen garaia ren ondorioztat ulertzea, horrenbestez, gizalegearen mugak zalan-tzan jartzea da.

Ehun eta laurogeita zazpi milioi pertsona hil dira XX. mendean indarkeriaren ondorioz. Gehienak krudelak edo bereziki bortitzak ez ziren pertsonen eskuetan hil dira, bai ordea fanatikoak. Auschwitz eta Guantanamo txanpon bereko bi aldeak dira: fanatismoaren txanpona hain zuzen, integritatea azken batean. Eta gaitz horren aurka ezagutzen dugun txerto bakarra Foucaultek aldarrikatutako *pentsamendu kritikoa* da, hausnartzera bultzatzen gaituen pentsamendu bizia, egia absolutuetatik ihes egiteko aproposa. Egiaren jabe izatearen hurrengo pausoa besteei ezartzea da. Beldurrak fanatismora hurbiltzen gaituen era berean, pentsamendu kritikoa hartatik urruntzen gaitu.

Mundu kaotiko batean bizi gara, gure bizitza kontrolaezina da. Eta ez zaigu hain larria iruditzen egoera. Zentzu honetan, kaos postmodernoa ziurtasun modernoa baino askoz hertsagarriagoa da, postmodernitatea bera dogmatismo eta autoritarismoaren aurkako mugimendu erraldoia izanik. Soilik gizarte postmodernoa uler daiteke ezberdintasunarekiko jarrera axolagabea, modernitatearen ordena unibertsalal sistematikoki baztertuko zukeena.

Jean Baudrillard (1929-2007)

Baudrillard filosofo postmodernoa *hiperrealitatea* iker-tu du, AEBetako gizartean batez ere. Bere tesiaren arabera, Estatu Batuetan gainontzeko herrialdeetatik aparte bizi den mundu bat eraiki dute. Biztanleak perfekzioaren ideiarekin, denboraren iragaitzarekin eta izatearen objektibizazioarekin obsesionaturik daude. Are gehiago, benetakotasuna kopiak ordezkatu du, horrela errealitatearen ordezkapen progresi-boa burutzen ari da; ezer ez da erreal, baina fikziozko errealitate horren barruko gizartea ez da *simulakroan* bizi dela nabaritzeko gai.

Gianni Vattimo (1936)

Vattimo italiar filosofoa da, ziur aski, postmodernitatearen pentsalarien artean lanik sendoena burutu duena. Bere emaitza nabarmenenak lan honetara ekarriko ditugu, labur bada ere, egunerokoan postmodernitateak duen indarra atzeman ahal izateko balio dutelako. Ondoko zerrendan gizarte eta subjektu postmodernoen norabide berria irudikatzen da:

- Ideal zein osotasun-nahi ororen ukazio bortitza
- Erakunde publiko eta sozializazio moduen ukazioa
- Orainaren ikuspegi bakarra, horizonte historikoarekiko kezka ahaztea
- Gizakiaren alderdi guztien garapena, bereziki fisikoari dagokionez
- Bateratasuna edo harmonia unibertsala helburu duen utopiaren ukazioa
- Kontzeptu serio eta arduratsuen aurrean, jarrera alaia, irekia eta dibertigarria hobestea
- Moralitatea nahietara makurtzea, norbanakoaren aginduak kontuan hartuz. Moralitate-iturria gizakia bera da.
- Umore biguna edo irribarre faltsua agertzea
- Indibidualismo ontologikoaren estetika. Errealitate bakarra gizakiaren baitan biltzen da, gainontzeko guztia bigarren maila batean utziz.
- Diskurtso handiekiko konfiantza eza
- Prozesatu ezin daitekeen informazioak gainezka egiten du.
- Bizitza dramatismo barik aurkeztea, espektakulu huts bihurtuz
- Plazer eta hedonismoaren erregimena
- Gizarteak indibiduo heterodoxoak sortzen ditu.
- Kaosa, sakabanatzea eta eklektizismo artistikoa
- Ez dago irizpide finkorik, erlatibismoa baizik
- Erljio *light*aren kultua
- Depresioa, nahasmena, nihilismoa, izpiritualtasun hutsa

Vattimorentzat kontzepturik garrantzitsuena interpretazioarena da, nahiz eta jarrera horri *pentsamendu ahul* terminoa

egokitzen dion. Ekintzak ez zaizkio axola, interpretazioak baizik. Denbora ikuslearen posizio erlatiboaren arabera den bezala, ziurtasuna erlatiboki interpretaturiko egia bat da, eta arrazoi berberagatik ez-ziurra. Horrela, zalantzan jartzen ditu, besteak beste, kausalitatearen eredu determinista, Hegel, Kant edo Marxen erara ulertutako subjektu indartsu baten egia eta Leibnizen denboraren planteamendu lineala.

Jean-François Lyotard (1924-1998)

Lyotardek historiako aro berri baten aurrean gaudela defendatzen du, «postmodernitatea» deitzen dena. Modernitatean nabarmendu ziren idealak (esaterako, marxismoa edo razionalismoa) erabat deuseztatu behar dira, porrotean amaitu baitzuten. Postmodernitateak globalki adierazten du jada ez gaituela Jainkoak salbatuko, ezta zientziak, are gutxiago langile-iraultzak.

Modernitatean subjektuak bi definizio posible ditu, Lyotarden iritziz: bata 1800 inguruan Kantek garatutako ideal kritikoarekin lotuta dago; besteak, aldiz, baldintza subjektibo bat hartzen du kontuan, neurosia hain zuzen. Azken definizioa Freuden subjektua litzateke, txikitatik Ediporen konplexuarekin bizitzera ikasi behar izan duena. Horrek esan nahi du gizakia bere nahiak nola zapuzten diren ikustera ohitu dela; amore ematea beste aukerarik ez du izan, onura kolektiboaren alde. Horixe da Freudek «zibilizazioa» deitu zuena. Subjektu postmodernoa, aitzitik, ez dago prest besteengatik bere desirei uko egiteko, eta, beste ezeren gainetik, bere ongizatea bilatzen du. Gizakiarengan mugak ezabatzen dituen aldaketa psikikoa txertatu da.

Postmodernitatean bi alderdiren erorketa gauzatu da: zientzia eta konpromiso soziala. Abangoardiako giroan intelektualek arrazoimen eta logikaren aurka hitz egiten dute. Batez ere, osotasuna bil dezakeen sistematizaziotik ihes egiten da. Fredric Jamesonek esan bezala, konplexutasun teknologikoak eta gehiegizko informazioak munduaren ikuspegi zatikatua

ematen dute. Literaturan eta, oro har, artean, ludikotasuna birlatzen da. Aniztasuna nagusitzen da gizartean, azken finean indibidualtasunaren garatzea baino ez dena. Bakoitzak errealitatea nahi duen modura interpreta dezake, denak balio du. Berez, ez legoke errealiterik, ez baitago semantikorik; harreman sozialak pragmatika huts bihurtu dira.

Jainkoa hilda dago, baina bere lekua merkatuak hartu du; bera da orain indartsua, nonahikoa, ahalguztiduna, boteretsua... Arazoa da, Lyotarden jarraitzailea den Dany-Robert Dufour pentsalariak dioen bezala, Jainko berri horrek ez dituela bere funtzio «izpiritualak» betetzen. Hau da, merkatu globala trukean aritzeko eremu erraldoi bat besterik ez da, non dena den trukagarria, bizirik dagoena barne: umeak, organoak, bizidunen gaineko eskubideak... Indibiduoak konturatzen hasi dira jada Jainko horrek ez duela espero zuten erantzuna eman. Horrexegatik, egunero sortzen dira erlijio-modu berriak (eta arriskutsuak, sekten ugalketan pentsatuz gero); *paraerlijio* gisa aurkezten dira, kontsolamendu eman nahian subjektuen arima minduei.

Hala ere, errukirik gabeko Jainko postmoderno horren eta jainko izpiritual premodernoaren arteko tentsioa nabarmena da oraindik. Izan ere, 2001eko irailaren 11n World Trade Centerren gertatutakoa tentsio horren ondorioztat har daiteke; bertan aurkitzen dira islamismo premodernoa eta kapitalismo ekonomikoaren sinbolo postmodernoa, aurrez aurre, heriotza arteko borrokan.

Azken hitza: etorkizunaren zalantza, irtenbiderik bai?

Edmund Husserl filosofoak ziurtasuna bilatzea proposatu zuen, mendebaleko kulturaren gainbehera hurbil zegoela aurreikusirik. Ziurtasunaren muinera iristeko, lehenbizi itxurazko ziurtasunekin amaitu beharra dago: *dena zalantzan jarri, zalantzaz askatzeko*. Subjektu postmodernoak esaldi hori maiz munduarekiko axolagabetasunean, nihilis-

morik suntsigarrienean kokatzeko erabili badu ere, nire us-
tez bigarren interpretazio askoz baikorrago bat ezar dakio-
ke. Itxaropenari eutsiz, zergatik ez dugu gure baitan araka-
tzen, izaki sozialak izatera bultzatzen gaituzten arrazoiak,
helburuak, desirak deskubritu arte?

Baliteke jarrera horren emaitza solipsismo eta berekoike-
ria izatea; baina, norberaren nahiak direnak direla, erabate-
ko askatasuna ezinezkoa da, gizartea indibiduen arteko
harremanetan (botere-mailaketa, edozein motatako menpe-
kotasuna...) oinarritzen delako hain zuzen. Balio globalak,
amets utopikoak galtzear daudela onartzeko prest dagoen
subjektu horrek enpresetan lan egiten du, bankuarekin bizi-
tza osorako lotuko duen kontratu bat sinatuta dauka, gaue-
ro etxera itzultzeko beharra sentitzen du bikoteaz gozatze-
ko... Maitasuna deitutakoa, azken batean, ez al da interesak,
dela fisikoa dela psikikoa, eragindako menpekotasun modu
bat, arriskutsuena agian?

Kultura aldaketa sakon baten faltan dela nabari dut. Sub-
jektuak berez dagokion pertsona izendapena berreskura-
tzen saiatu beharko luke. Horretarako ideia ona deritzot
norberaren autoestimu hautsia berregitetik hasteari. Bizitza
behar eta menpekotasun ikasien eskuetan utzi ordez, oso
garrantzitsua da bakoitza bere buruarekin ados jar dadila,
pentsamendua lasaitasunak har dezan. Filosofia iraultzailea
errotu orduko, besteekiko erlazioetan ere islatzen hasiko da
eta, pixkanaka-pixkanaka, garai berri baterako oinarriak
sendotuz joango dira kontzientzia kolektiboan.

Bide horrek, neurri batean, gertagaitza dirudi. Norbaitek
idealismoen absurduan eroria naizela kritika dezake. Eta
arrazoi osoa emango nioke, baina irtenbiderik bilatzen ez
duen gizartea alde aurretik porrotera kondenatuta dago.
Bizitza, kausa-ondoriozko egitura automatikoa baino gehia-
go, utopia-indiferentzia segida dela esango nuke. Bizirautea
ez da bizitzeko modu duina, inolaz ere.

Postmodernitatearen akatsa, munduko lurralde txiki ho-
netara iritsi zaigun bertsioarena behintzat, hurrengoan atze-

maten dut: ez du filosofiak bete beharko lukeen lekua betetzen gizakien buruan, zentzuan, nortasunean... ezin baitzaio «bizi-filosofia» deitu bizitzeko jarrera oro axolagabeki arbuiazen duen planteamenduari. Inguruaren azterketa etengabeak eta guztiari kritika sutua egiteak ez du ezertarako balio jarraian gauzak konpontzeko ahalegina egitea merezi ez duela uste bada. Honaino ekarri gintuzten arrazoiak ezagututa, horiek mundua hobetzeko ez erabiltzea pena handia litzateke benetan. Modernitateko bidean gaizki eginak bilatu eta aztertu beharko dira horren idealen aurka matxinatu diren gizarteen barnean, esaten den moduan, akats horietatik ikasi ahal izateko, etorkizunean errepika ez daitezen.

Demokratizazio-prozesuan ondorio latz bat dago agerian, sinesmenak eta balioak banaketa osagarrian kontrajartzen direla alegia, bata bestearen lekua hartzeko lehian. Postmodernitatean argi dagoen gauza bakarrenetakoa da subjektua ez datorrela bat sistemaren inposaketekin. Modernitatetik jasotako arazo larria dugu hori, eta postmodernitateak era kontrajarrien bidez erantzungo dio. Alde batetik, balioak erlatibizatzen tartar individual, pribatu bat dagoela oharturik, nihilismoak lagundutako alderdi ezberdinetako ideologiaren erradikalizatzea gertatzen da. Bestaldetik, indiferenteak, irtenbiderik aurkitu ezean, sistemara moldatzeko esfortzua egiten dute. Talde horretan leudeke indibidualtasun hedonista bizi dutenak, ideologiaren axolagabetasunean bizi diren horiek. Ikusten denez, indibidualtasuna gaintzeko saio txikiak tarteko, ez dirudi gizarte-iraultza planteatu daitekeenik oraingoan.

Utopiekiko gehiegizko konfiantzak frustrazioa, engainatu gintuztelako sentipena ekarri zuen, eta hori zail ezaba daiteke gizartearen memoriatik. Baina, kasuak kasu, gizakia ezin da inolaz ere hondoan egokitu, areago, hondoan uztea premiazkoa zaio. Hortik irteten nola edo hala saiatu behar du. Interpretazioak sortzeko makina boteretsua den korrante kultural berriak mundua aztertzeko baliatzen genituen erreferente sinbolikoekin haustera bultzatu gaitu. Historia, kul-

tura eta jakintza nagusia ukatu eta gero, ez dago zutik mantenduko gaituen proiektu kolektibo batean sinesterik. Demokrazia ahulak galdutako subjektuaren konfiantza berreskuratzen saiatu behar du. Modernitatea eta oztopo guztiak atzean utziz gizartean benetako elkarbizitza aldarrikatzera irits gintezkeela pentsatu nahi dut.

Nik defendatzen dudan proiektu postmodernoa erlatibismo-rik toleranteenean sustraitzen da. Atal hau Husserlen esaldiarekin hasi dugu, zalantzaren inguruan hausnartuz. Bide horretatik, egia historiko nagusiak zalantzan jartzea praktika osasuntsu gisa onartu beharko genuke. Baina argi dago existentzia honetan nolabaiteko ziurtasunak aurkitu behar ditugula, subjektuok euts gaitzaketen sinesmen minimo batzuen beharra baitugu. Nire ikuspuntutik, izenburuari erantzun emanez, irtenbidea aniztasuna litzateke. Mundua ulertzeko modu bateraturik ez dagoenez, orain arte periferian, jakintza nagusi horren itzalera ezinbestean, kokatu diren pentsamendu-era alternatiboei iritsi zaie azkenik kontuan hartuak izateko aukera. Izan ere, arrazoia nor duen edo nor dabilen zuzen/oker erabakitzea ezinezko bihurtu bazaigu, horrek denok berdintzen (eta, aldi berean, ezberdintzen) gaitu. Zalantza partekatzen dugu.

Merceroren (2008) planteamendua bereganatuta, zuzena zer den zehazteko ezintasunak ez du esan nahi zuzentasuna existitzen ez denik; alderantziz, bakoitzaren ardura da zuzena den eta ez denaren arteko muga ezartzea, kasuan kasuko esperientziak behin-behineko muga hori mugitzera behartzen bagaitu ere. Horrela, etika anitzekin egiten dugu topo egunerokoan. Eta egia bada kontrako iritzien bidez aberasten dela gure mundu-ikuspegia, orduan postmodernitateari eskerrak emateko moduan geundeke, horren laguntzaz erdiguneko/periferiko bikoteak modernitatean utzi zigun trauma sendatzea lortu dugulako.

Postmodernitatea axolagabekeria eta sakontasunik ezaren erreinua dela konbentzitu nahi gaituztenei esango nieke ez dagoela egia(k) norberaren baitan bilatzea baino ariketa

arretatsuagorik, indibiduoaren aldetik konpromiso handiagoa eskatzen duenik. Munduak biztanle adina arrazoi dituenan, «marjinaltasuna» eta «menpekotasuna» bezalako termino mingarriek zentzu osoa galtzen dute. Desoreka modernoak amaitu dira, geure ekintzak gidatzen dituen erlatibismoak behin eta berriz aukera guztiak onargarriak direla gogoratzen digulako. Ezberdintasun-aniztasun-aberastasun segida errealtate bihurtu zaigu, herrialdeen arteko jendezin informazio-jarioa fenomeno arrunta bilakatu... Beraz, ez gaitzen konformatu subjektu postmodernoa indiferentea eta azaleko hedonista dela sinetsarazi nahi digutenen bertsioarekin, jo dezagun muinera eta konbentzi gaitzen bestean aurrean jarrera irekiagoa hartzeak ekar diezazkigutkeen onurez, hemendik aurrera gure bizitzaren maila guztietan islatu ahal izateko.¶

-
1. Ikerlan hau Eusko Ikaskuntzak emandako dirulaguntzari esker burutu da. Egilea Euskal Filologian lizentziatua da EHUUn. Literatura Konparatua eta Ikasketa Literarioak masterra egin ondoren, egun euskal literatura garaikideari buruzko tesia idazten ari da. *El Correo* egunkariko «Territorios» gehigarri kulturallean kolaboratzen du.

Bibliografia

- Augé, Marc (1998): *Los no lugares. Espacios del anonimato*. Bartzelona: Gedisa.
 — (2001): *Ficciones de fin de siglo*. Bartzelona: Gedisa.
 Baudrillard, Jean (1998): *Cultura y simulacro*. Bartzelona: Kairós.
 Camus, Albert (2003): *El extranjero*. Madril: Alianza.
 Cioran, Emil (1991): *En las cimas de la desesperación*. Bartzelona: Tusquets.
 Foster, Hal (arg.) (1998): *La posmodernidad*. Bartzelona: Kairós.
 Foucault, Michel (1982): *Vigilar y castigar*. Madril: Siglo XXI.
 — (1989): *Las palabras y las cosas*. Madril: Siglo XXI.
 Giddens, Anthony (1996): *Las consecuencias perversas de la modernidad*. Bartzelona: Anthropos.
 Habermas, Jürgen (1980): «La modernidad, un proyecto incompleto», in Foster (1998).
 — (1987): *Teoría de la acción comunicativa*. Madril: Taurus.

- (1989): *El discurso filosófico de la modernidad*. Madril: Taurus.
- (1991): *Conciencia moral y acción comunicativa*. Bartzelona: Península.
- Iturbide, Amaia (2008): «Jean-Paul Sartre eta Albert Camusen ekarpenaz», *Egan* 3-4.
- Jameson, Fredric (1982): «Posmodernismo y sociedad de consumo», in Foster (1998).
- (1991): *El posmodernismo o la lógica cultural del capitalismo avanzado*. Bartzelona: Paidós.
- (1996): *Teoría de la posmodernidad*. Madril: Trotta.
- Kolakowski, Leszek (1983): *Husserl y la búsqueda de la certeza*. Madril: Alianza.
- Lechner, Norbert (1990): *Los patios interiores de la democracia: subjetividad y política*. Txileko Santiago: FCE.
- Lipovetsky, Gilles (1994): *El crepúsculo del deber*. Bartzelona: Anagrama.
- (2000): *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*. Bartzelona: Anagrama.
- Liotard, Jean-François (1983): *La condición posmoderna*. Madril: Cátedra. [Originala: *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Paris: Les Editions de Minuit, 1979].
- (2001): *La posmodernidad (explicada a los niños)*. Bartzelona: Gedisa.
- Mercero, Gorka (2008): «Postmodernitatea ez da axolagabekeria, ezta azalakeria ere», *Egan* 1-2.
- Nietzsche, Friedrich (1988): *Consideraciones intempestivas*. Madril: Alianza.
- (1997): *Más allá del bien y del mal*. Madril: EDAF.
- (2000): *El nacimiento de la tragedia*. Madril: Alianza.
- (2006): *Nihilismo: escritos póstumos*. Bartzelona: Península.
- Sartre, Jean-Paul (1984): *El ser y la nada: ensayo de ontología fenomenológica*. Madril: Alianza.
- (2004): *Goragalea*. Irun-Donostia: Alberdania-Elkar.
- Sudupe, Jon (2008): «Ilustrazioaren kriseilupean», *Egan* 1-2.
- Vattimo, Gianni (1989a): *La sociedad transparente*. Bartzelona: Paidós.
- (1989b): *El sujeto y la máscara: Nietzsche y el problema de la liberación*. Bartzelona: Península.
- *et al.* (1990): *En torno a la posmodernidad*. Bartzelona: Anthropos.
- (1998): *El fin de la modernidad. Nihilismo y hermenéutica en la cultura posmoderna*. Bartzelona: Gedisa.